

FALSTERBO RUNT

När seklet var ungt

En kavalkad i ord och bild

1890 - 1920

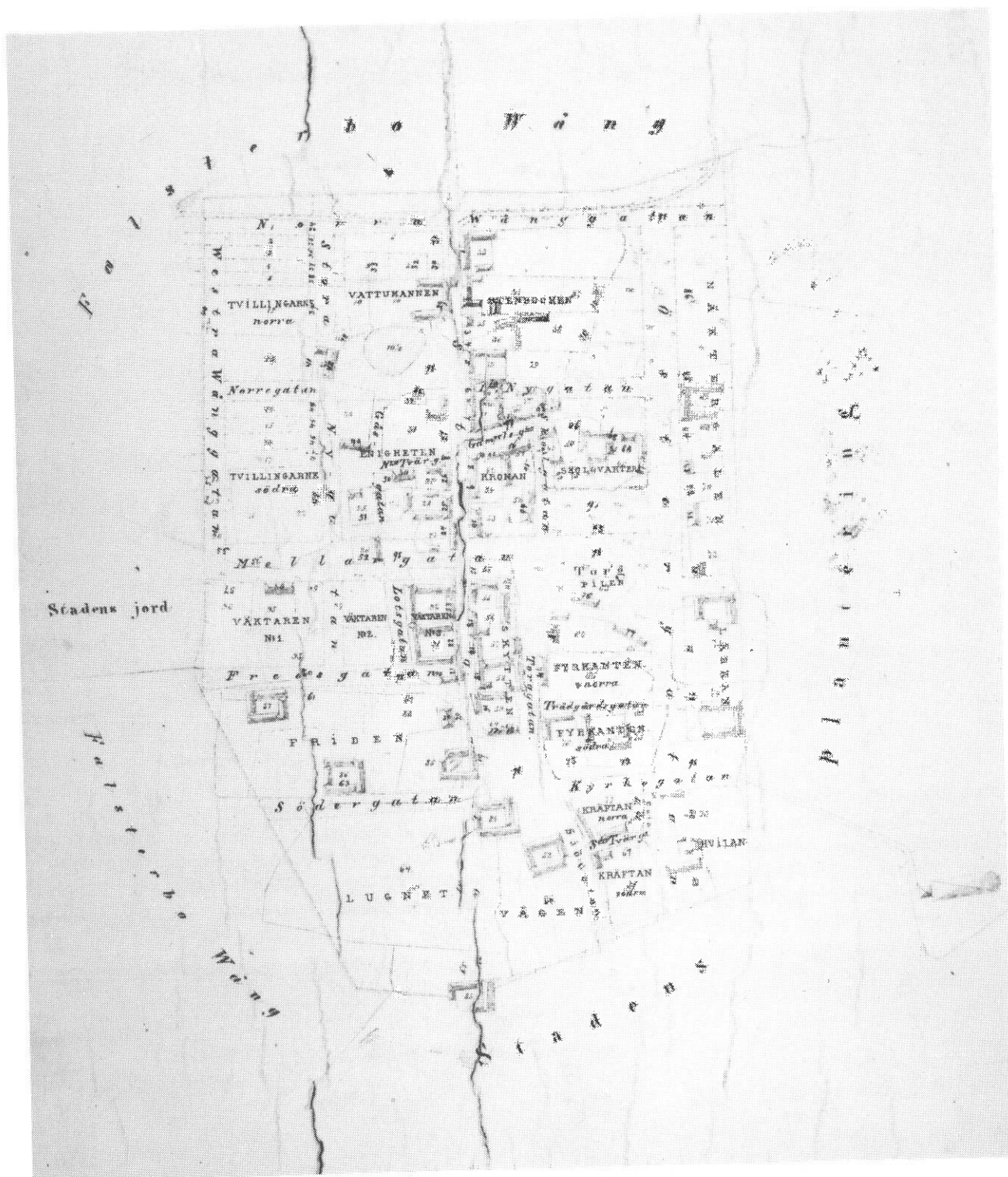
Få städer i Sverige har ett så intressant historiskt förflutet som Skanör och Falsterbo. Hit kom under medeltiden fiskare från Öresunds och Östersjöns kuster för att bokstavligen häva upp det havets silver — sillen — som i stora mängder under hösten fanns i vattnen häromkring. Hit kom också som en följd därav handelsmän från många av de nordeuropeiska kuststäderna och då framför allt Östersjöns och under de korta höstmånader då sillfisket var tillåtet var här ett sjudande liv. Här fanns fiskehyddor, handelsbodas, krogar, och ölstugor där ölkonerna skänkte i av den skummande drycken, här fanns kompanihus för Hansans mäktiga handelsmän, här fanns kyrkor, kapell och kloster och här fanns sist men inte minst de båda fogdeborgarna — Skanörsborgen och Falsterbohus — där den danske kungens förtroendeman residerade. Mest känd av borgarna är väl den senare, det var där unionsdrottningen Margareta vid några tillfällen lär ha tagit in och övernattat och det var där hennes son kung Olof dog i augusti 1387. Allt detta är för den historiskt intresserade välkända fakta som dock kan bli än mer levande genom de skärvor av siegburgerkrus, jydepotter eller rent av nordsjösvartgods som man kan finna, nästan var man än gräver.

Men vad blev det av Skanör och Falsterbo när storhetstiden tog slut för 400 år sedan och hur såg här ut vid slutet av förra seklet, dvs för snart 100 år sedan? Den första delen av frågan skall vi inte försöka besvara, så långt sträcker sig inte våra ambitioner, den andra däremot skall vi försöka åskådliggöra med hjälp av gamla foton, kompletterade med korta förklarande texter. Det kan kanske vara tillräckligt för den jäktade nutidsmänniskan som har Skanör eller Falsterbo som sovstad att känna den delen av stadens historia som omfattar tiden kring omvandlingen från "västerbyarna" till sommarparadiset för solskenstörstande storstadsbor. Kanske behöver man inte gå längre tillbaka i tiden för att få perspektiv på det samhälle där man bor och som man kanske i en eller annan form är med om att omdana eller styra. Skanör och Falsterbo var vid den tid vi vill skildra fortfarande en idyll. De låga halmtäckta korsvirkeshusen hukade sig utmed de smala slingrande

gatorna där flygsanden effektivt dämpade alla ljud av hästramp och kärrehjul. Varje morgon samlade "hören" ihop stadens kreatur för vandring ut till dagens bete på de vindomsusade utmarkerna där Gya, Bäckhästen, goenissar och skomakaren i Pärönträdet gjorde vad de kunde för att ge innevanarna samtalsämnen till de långa vinterkvällarna och på natten hördes med jämna mellanrum väktarens entoniga meddelande av klockslag, vind och väder. Men ingenting är evigt. Skanör och Falsterbo har härjats av vardera två förödande bränder — Skanör 1874 och 1885, Falsterbo 1896 och 1911 — som med en fruktansvärd effektivitet lade de flesta gamla kringbyggda gårdarna i stadsdelarnas centrala delar i ruiner, utplånade den gamla bykaraktären och öppnade vägen för den nya bebyggelse som vi nu vant oss vid att betrakta som gammal, idyllisk och typisk för vår trakt. Avsikten var ursprungligen att denna bok skulle omslutit både Skanör och Falsterbo. Då det tillgängliga bildmaterialet emellertid är mycket omfattande — det rör sig om sammanlagt flera hundra olika bilder från de båda stadsdelarna — stod det snart klart att en uppdelning på två böcker måste ske. Den första kom därvid att omfatta Falsterbo, den del av staden där stora delar av bebyggelsen hann fotograferas innan den ålderdomliga miljön spolierades av bränderna. Skanör — kompletterad med bilder från sekelskiftets Ljunghusen — skall vi sedan försöka beskriva i nästa bok som beräknas utkomma sommaren 1977. Idén till boken uppkom ungefär samtidigt i Lions Club — som emellertid saknade material — och i Falsterbonäsets Museiförening, som saknade de ekonomiska förutsättningarna för utgivning. Den naturliga följderna härav blev ett samarbete, vars resultat Ni nu håller i handen. Genom att köpa boken har Ni nu dels "hjälp till Lions Hjälp", dels hjälpt museiföreningen i dess strävan att sprida kunskap om traktens historia.

Falsterbo i juni 1976

Falsterbonäsets Museiförening
Lions Club, Skanör-Falsterbo

Falsterbo har — som många andra orter i Sverige — härjats av förödande bränder. Bilden t.v. visar stadsplanen från 1876, initierad av den svåra branden i Skanör två år tidigare, bilden t.h. visar de nuvarande förhållandena där den kvarvarande bebyggelsen från 1876 års plan markerats särskilt.

Mellan dessa bilder har förflutit 100 år under vilka två svåra bränder — 1896 och 1911 — har raderat ut stora delar av stadens centrum. Inte mindre än 27 gårdar och gatehus utplånades, låga halmtäckta korsvirkesbyggnader som hukade utmed de smala sandiga gatorna och gav Falsterbo en nästan senmedeltida prägel.

Vid Gamla Torg, mitt emot Kullbergs snabbköp, stöter vi på Normansgården. Här återstår nu endast delar av de norra och östra längorna i den på bilden fyrlängade gården. I mitten syns ett ribbstaket som omslöt stadens gemensamma brunn och pump. Vid branden 1896, då vattnet så väl hade behövts, var brunnen tom och torr och blev därför kort därefter slopad och fylld med sand. Brunnstockarna — som återfanns vid ledningsarbeten för ca 20 år sedan — kan nu beses på Museet invid arkivbyggnaden.

Inne på den kringbyggda Normansgården fanns den egna brunnen som tydligen var i bättre skick än stadens, här släcker en av korna törsten med det uppumpade vattnet.

Med porten mot Gamla Torg som bakgrund stoltserar Normansgårdens tupp. Här finns också ett duvslag — som sig bör i form av ett litet hus högt över gårdens folk och få — samt två av de brandtunnor man var skyldig att ständigt hålla fyllda med vatten för att vid brand i staden kunna lämna ut till vattenhämtaren.

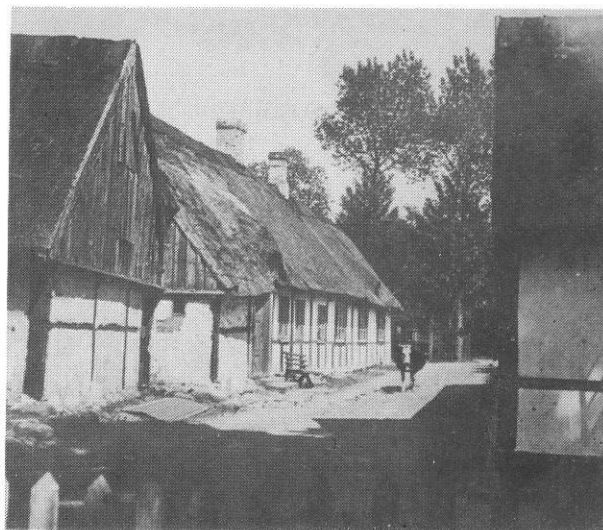
Närmsta granne till Normansgården är Gulegård, också den vid Gamla Torg. På bilden, tagen av häradshövding Chr Hommerberg den 10 augusti 1900, hälsar gården nya ägare varandra välkomna. De fem herrarna på fotot är frv rådman Jungbeck, Åke Jungbeck, rådman Dahlberg, bokhandlare Falkman och apotekare Aspegren, alla vid den tiden välkända sommargäster i Falsterbo. I gården är vid tillfället stadens postkontor inrymt, skylten syns th om apotekarens huvud. Här fanns trettio år senare embryot till vårt nuvarande museum, samlingarna trängdes här till år 1941 då den första museibygnaden stod klar.

På Gamla Torg vid Sjögatans mynning har vår fotograf ställt upp Stadsbudet Nordström med hästen "Tiger" som — from som ett lamm — brukade forsla hem sommargästernas bagage från stationen till den för sommaren hyrda bostaden. På den för tillfället på flakvagnen upplyfta trädgårdssoffan syns stadsbudet samman med herrarna Hugo Lundqvist och Fredrik Jungbeck j:r.

Södra Tvärgatan som förbinder Sjögatan med Gröna Planen är fortfarande en idyll, orörd av de förödande bränderna. Här är gatan dokumenterad genom en bild från Sjögatan där Gulegårds östra länga rivits något 10-tal år tidigare och ersatts av det staket, vars taggiga siluett syns i bildens underkant. I huset th föddes vid slutet av förra seklet Orvar Kristersson, en utmärkt skildrare av sekelskiftets Falsterbo. Orvar Kristersson — efter honom har Orvar Snidares gränd i Skanör fått sitt namn — var en skicklig yrkesman som blåskurit fasaden till den stora orgeln i Falsterbo kyrka.

Sjögatan avslutades i söder med ett "ledd" – skämtsamt kallat "Södra stadsporten" – beläget ungefär där nu Olof Normans väg ansluter till Sjögatan. Den tångvall där grinden satt markerade gränsen mellan det stadsplanerade området och "Stadens Plantering" och helt följdriktigt byter också här Sjögatan namn till Sjövägen.

De idylliska gatorna och de halmtäckta korsvirkesgårdarna i sekelskiftets Falsterbo var omtyckta motiv inte bara för fotografer utan även för konstnärer. På bilden syns Sjögatan från söder med den fortfarande väl bevarade husraden på gatans östra sida. I vänstra kanten den ena av "leddets" två stolpar med de kraftiga gångjärnen till den tunga grinden.

Någon gång under 1920-talet bör de båda rutschbanorna vid Strandbaden ha byggts. På den större av dessa åkte man på surfingbräden och utför gick det med en hisklig fart, på den mindre använde man lämpligen en tångruska av lämplig storlek att sitta på. Under 1940-talet försvann rutschbanorna åter, saknade av både mera bofasta sommargäster och tillresande söndagsbadare.

Falsterbo hedrades redan år 1912 av flygbesök. På bilden ser vi ett hydroplan av något senare datum – från 1920-talet – nedanför Falsterbohus Hotel. Planet, som på fartygsvis hade propellern i aktern, gjorde korta passageraruppstigningar som lät sommargäster och andra se sitt "badparadis" från ovan.

